

Motion till riksdagen 2024/25:3262

av **Ulrika Westerlund m.fl. (MP)**

med anledning av prop. 2024/25:41 Avskildhet i anslutning till dygnsvilan – för ökad trygghet och säkerhet på särskilda ungdomshem

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2024/25:41 Avskildhet i anslutning till dygnsvilan – för ökad trygghet och säkerhet på särskilda ungdomshem.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ändringsförslag som läggs fram av Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om lagkrav på bedömning av läkare eller sjuksköterska inför beslut om avskildhet vid dygnsvilan och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tiden för ett beslut om avskildhet i anslutning till dygnsvilan behöver kortas och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behov av en oberoende utvärdering och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att barns och ungas egna upplevelser och erfarenheter bör komma till uttryck i kommande utvärdering, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tillräcklig nattbemanning och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om oberoende observatörer och klagomålsfunktion och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Regeringen har lagt fram en proposition som syftar till att öka tryggheten och säkerheten på Sis-institutioner.

Förslaget handlar om att ge lagstöd för att unga ska kunna låsas in i upp till nio timmar under dygnsvilan om det, som det står i den föreslagna paragrafen, bedöms som ”nöd-
vändigt med hänsyn till ordningen eller säkerheten på det särskilda ungdomshemmet”.
Undantag är tänkta att kunna göras om det anses finnas en påtaglig risk för att hans eller hennes hälsa eller utveckling kan ta skada av åtgärden.

Det här ska gälla för unga som vistas på Sis-institutioner på låsbara enheter eller med en högre säkerhetsnivå. Det ska också gälla för den som avtjänar slutna ungdomsvård på Sis-institutioner.

Statens institutionsstyrelse (Sis) har hemställt till regeringen om att dessa åtgärder ska bli möjliga och en pågående utredning har särskilt tittat på frågan, vilket presenterats i en departementspromemoria som varit på remiss.

Syftet som beskrivs är att förhindra att allvarliga incidenter mellan barn och ungdomar och mot personalen sker under kvällar och nätter och att förhindra avvikningar därifrån.

Ett flertal remissinstanser anser att förslaget helt bör avslås. Det gäller Barnombudsmannen, Ecpat, Rädda Barnen, Institutet för mänskliga rättigheter, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Fakulteten för hälsa och samhälle vid Malmö universitet samt Socialstyrelsen.

Andra remissinstanser såsom Myndigheten för vård- och omsorgsanalys och Jämställdhetsmyndigheten invänder mot delar i förslaget.

Ett flertal aspekter lyfts. Bland annat att förslaget riskerar gå emot flera konventioner och att vi gör oss skyldiga till överträdelser som vi redan fått kritik för i andra sammanhang, samt att förslaget inte bedöms som proportionerligt och att det i sig medverkar till att unga riskerar att fara illa.

Miljöpartiet föreslår att propositionen avslås

Vi har stor förståelse för allvaret i situationen och att säkerheten och tryggheten behöver öka och det är ytterst allvarligt med de incidenter som sker. Vi delar dock sammantaget den oro som lyfts av de remissinstanser som föreslår avslag på förslaget. I den större bild som finns av problematiken runt Sis-institutionerna och den vård som ges där ser vi inte ökade möjligheter till tvångsåtgärder som rätt lösning. Till viss del kan det tvärtom riskera att bidra till att öka problematiken. Viktigt att komma ihåg är också att barn som är placerade har särskilda rättigheter enligt barnkonventionen genom artiklarna 20 och 25.

Flera av remissinstanserna lyfter tidigare uppmärksammade rapporter som pekat på allvarliga missförhållanden. Socialstyrelsen lyfter rekommendationen från FN:s kommitté för barnets rättigheter om att vidta lagstiftningsåtgärder för att uttryckligen förbjuda användningen av bl.a. isolering och avskiljning av barn i alternativa omvårdnadsmiljöer. De lyfter vidare betydelsen av det förebyggande arbetet mot hot och våldincidenter, som ändamålsenlig bemanning nattetid, ett vård- och behandlingsutbud som är anpassat efter barnens och ungdomarnas behov och en relationsbyggande kultur för att minska behovet av tvångsåtgärder. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys skriver att de inte nog kan understryka vikten av löpande uppföljning av kvaliteten i vården och behandlingen utifrån barnens och de ungas behov, men också utifrån deras hälsa. Barnombudsmannen ser att det finns alltför stora risker med den föreslagna

regleringen om avskildhet vid dygnsvilan och hur den kan komma att påverka barn och deras rättigheter. Rädda Barnen lyfter också det faktum att isoleras mot sin vilja riskerar att leda till risker för barn på såväl kort som lång sikt, särskilt för barn med psykisk ohälsa och erfarenheter av trauma och andra riskfaktorer. Jämställdhetsmyndigheten påminner om flickors utsatthet och att granskningar och tillsyn visat att Sis i återkommande fall tillämpat sina särskilda befogenheter på ett otillåtet sätt, något som drabbat flickor i större omfattning, samt att fler flickor känner otrygghet på hemmen.

Miljöpartiet har tidigare pekat på det stora allvaret i problemen på Sis och vikten av att göra genomgripande förändringar i hela kedjan av vården för barn som riskerar att fara illa. Både för att i högre grad hindra en destruktiv utveckling och behov av placeringar och givetvis också att förhindra risken att dras in i brott. Till bilden hör att barn som är placerade riskerar att få en sämre start i livet än barn som inte är det. En nylig SNS-rapport, Överleva barndomen: effekter av att tvångsomhändertagna barn, som bygger på 21 000 svenska domstolsmål om tvångsomhändertagande med stöd av lagen om vård av unga (LVU) visar på att fler unga som placeras riskerar att dö i förtid. När staten omhändertar och placerar barn är ansvaret mycket stort vad gäller hur innehållet i vården ser ut och det är tydligt att ett mycket stort förändringsarbete behöver ske.

Sis som konstruktion anser vi är ytterst problematisk och vi anser att den behöver läggas ned. Så länge den finns vill vi liksom många av remissinstanserna betona vikten av andra insatser, fortsatt utbildning och att man behöver göra sitt yttersta för att locka den bästa av personal och utveckla innehållet i vården. Ökat förtroende och samtal med barn behöver ske och tillsammans med barn som känner sig rädda hitta strategier för att varje enskilt barn och ungdom kan känna sig säkra. När det inte upplevs som säkert nog att kunna låsa sin egen dörr behöver det kompenseras på lämpligt sätt för varje individ.

Regeringen har tillsatt ett stort antal olika utredningar och vill givetvis att problematiken ska minska och att barn varken ska fara illa eller utsätta sig själva eller andra för risk eller brott. Vi anser dock övergripande att det i regeringens hållning finns en slag-sida mot repression som kan leda till en dålig spiral. Att hålla barnperspektivet och MR-perspektivet högt är nödvändigt i varje steg. Det kräver större personaltäthet och bättre innehåll i vården. En nära kontakt och dialog med barn och unga är en förutsättning. Man ska även komma ihåg att många unga kommer från socialt utsatta förhållanden och att en hög andel är sjuka, ofta har psykiatrisk problematik och en hög andel har även funktionsnedsättningar. Så många som 71 procent av de barn och unga som vistas på Sis har en fastställd psykiatrisk diagnos och nästan hälften har två.¹ Att få bästa möjliga hjälp och behandling för detta är nödvändigt och det är också en väg till en lugnare situation.

Vi anser att förslaget som regeringen lägger i propositionen bör avslås i sin helhet.

Om riksdagen ändå beslutar om att bifalla förslaget

Miljöpartiet anser som nämnts att regeringens förslag om möjlighet att låsa in barn nattetid ej bör bifallas. Vi vill avslå propositionen i sin helhet.

I det fall riksdagen beslutar att ej bifalla ett avslag på propositionen, vill vi att riksdagen tar ställning till ändringar i förslaget för att göra minsta möjliga skada.

¹ Promemorian s. 136,

<https://www.regeringen.se/contentassets/8d0ebe2bb5d142f6a143356982ea5d6e/ds-2024-7.pdf>.

Justeringar av förslaget är i så fall nödvändiga

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys har valt att enbart under vissa givna förutsättningar delvis instämma i regeringens förslag och lyfter flera viktiga perspektiv som vi håller med om. För att acceptera att barn och unga ska kunna hållas avskilda under dygnsvilan anser de följande:

- Lagstiftningen ska bli tillfällig i avvaktan på att översynen av den statliga barn- och ungdomsvårdens uppdrag blir klar.
- Att det införs en bestämmelse som anger att hälso- och sjukvårdspersonal fortlöpande ska utvärdera barnets eller den unges mående när det finns ett beslut om avskildhet vid dygnsvilan.
- Att det införs ett krav på att beslut om avskildhet vid dygnsvilan fortlöpande ska följas upp för att säkerställa att åtgärden tillämpas på ett rättssäkert sätt.
- Vidare motsätter sig myndigheten att barn och unga ska kunna hållas avskilda under dygnsvilan för att förhindra att barnet eller den unge avviker.
- Man motsätter sig även att intagna i LVM-hem ska kunna hållas avskilda under dygnsvilan.

Miljöpartiet instämmer i samtliga av dessa synpunkter. Vad gäller frågan om hälso- och sjukvårdspersonal anser vi dock också, i likhet med Rädda Barnen att det bör finnas ett lagkrav på bedömning av läkare eller sjuksköterska inför beslut om avskildhet vid dygnsvilan.

Vi anser även att syftet om ökad trygghet och säkerhet behöver ha ett individperspektiv. Barnets rättigheter är individuella och gäller varje barn utifrån barnkonventionen.

30 dagar – en alltför lång tid för ett beslut

Enligt propositionen föreslås att ett beslut om avskildhet i anslutning till dygnsvilan får gälla i högst 30 dagar. Vi anser att detta är alltför lång tid, och i sig kan bli till en känsla av straff. Vi anser att denna tid behöver kortas.

Behov av en oberoende utvärdering

Regeringen föreslår att de tänkta lagändringarna ska följas upp och gav i september ett uppdrag till Sis att följa upp tillämpningen av bl.a. avskildhet i anslutning till dygnsvilan. Det är i sig bra, men vi anser att frågan behöver följas upp genom en oberoende utvärdering av en annan aktör än Sis själva. I anslutning till en tidigare lagförändring som föreslogs i proposition 2023/24:81 Begränsningar och kontroll i fråga om elektroniska kommunikationstjänster och besök på särskilda ungdomshem föreslog Miljöpartiet i vår följdmotion bl.a. att den uppföljning som regeringen aviserat ska göras efter en tid behöver vara genomgripande och kvalitativ och tydligt innefatta barn- och rättssäkerhetsperspektivet. Vi föreslog också att barnrättsföreträdare på lämpligt sätt ska kunna finnas med i en sådan uppföljning. Detsamma gäller i hög grad för frågan om avskildhet i anslutning till dygnsvilan och möjligheten att barn hålls inlåsta nattetid.

Vi anser därmed att frågan om avskildhet i anslutning till dygnsvilan tillsammans med tidigare gjorda förändringar på Sis behöver följas upp genom en oberoende utvärdering utanför Sis. En sådan uppföljning behöver vara genomgripande och kvalitativ och tydligt innefatta barn- och rättssäkerhetsperspektivet. Barnrättsföreträdare behöver på

lämpligt sätt kunna finnas med i en sådan uppföljning. Och givetvis allra mest centralt är att barns egna upplevelser och erfarenheter kommer till uttryck.

Garanterade tillräcklig nattbemanning

Flertalet remissinstanser lyfter oro för att brist på personal kan leda till ökad benägenhet att bedöma behovet av att barn och unga behöver bli inlåsta på sina rum nattetid.

Regeringen skriver (s. 17) att avskildhet i anslutning till dygnsvilan inte ska kunna tillämpas i syfte att kompensera för frånvaro av personal eller bristande resurser i övrigt på de särskilda ungdomshemmen. Vi är högst oroliga för att det ändå kan bli fallet. En utökad och tillräcklig nattbemanning är i högsta grad nödvändig på Sis-hemmen. Varje ung människa som är orolig och behöver prata måste kunna få det utan dröjsmål. Om riksdagen bifaller regeringens förslag om möjlighet till avskildhet under dygnsvilan är behovet av tillgänglig personal minst lika stort om inte större. Viktigt att hålla i minnet är alla de unga med psykisk problematik som riskerar att eskalera om man mot sin vilja blir inlåst på sitt rum nattetid.

Oberoende observatörer och klagomålsfunktion

Som tidigare lyfts anser Miljöpartiet också att det behöver finnas oberoende observatörer på Sis-hemmen som barn och unga ska kunna kontakta vid missförhållanden och när deras rättigheter inte tas på allvar. En effektiv och välfungerande klagomålsfunktion behövs, den som i dag finns på Ivo är inte tillräcklig.

Att på allvar prioritera förebyggande insatser

Miljöpartiet anser att staten behöver ta ett mycket större ansvar för hela området för att förebygga att barn far illa eller dras med i kriminell aktivitet på det sätt som vi sett den senaste tiden. Miljöpartiet avsätter i sin budget dels 1 miljard till det brottsförebyggande arbetet, dels 1 miljard till socialtjänsten för att möjliggöra deras arbete. På senare tid har exempel lyfts där socialsekreterare och socialchefer upplever att de ej kan fullfölja angelägna placeringar av unga för att det ej finns ekonomiskt utrymme i realiteten. Situationen är extraordinär eftersom socialtjänsten kan ha en proaktiv roll om man reagerar snabbt. Det är uppenbart att staten behöver bidra med mer resurser. Regeringen behöver ta frågan på största allvar och göra andra budgetprioriteringar än vad man hittills gjort. Det gäller även att de generella statsbidragen behöver skrivas upp för att inte t.ex. skolan ska få allt mindre resurser, trots att de spelar en avgörande förebyggande roll.

Ulrika Westerlund (MP)

Jan Riise (MP)

Camilla Hansén (MP)

Mats Berglund (MP)

Annika Hirvonen (MP)